

Monumentenzorg en Archeologie

Rijswijk

Gemeente Rijswijk

Bureau Monumentenzorg en Archeologie

nummer 6, december 2011

Monumentenprijs 2011 voor watertoren

De eigenaresse van de watertoren aan het Jaagpad, Annemiek Heynens, heeft dit jaar de monumentenprijs ontvangen. In 2010 heeft zij de toren laten verbouwen door het architectenbureau Studio Schaeffer.

De watertoren werd in 1911 gebouwd als drinkwatervoorziening voor de gemeente Hof van Delft. De kantelen en de smalle vensters vertonen een haast middeleeuwse architectuur, maar het geheel is gebouwd met moderne materialen zoals beton. Deze stijl – de 'Nieuw historiserende stijl' genoemd – komt bij dergelijke objecten meer voor. In de jaren '60 verloor de watertoren zijn functie en in 1992 werd hij definitief van het waternet afgekoppeld. Hierna fungeerde hij een tijdlang als bergruimte voor de dienstwoning die ernaast ligt.

Annemiek Heynens heeft nu het onderste deel, de machinekamer, laten veranderen in een woning. Het ontwerp van de architect toont veel respect voor de monumentale waarde. Zo zijn de wenteltrap en het oude

Wethouder J. Bolte overhandigt de Monumentenprijs 2011 aan Annemiek Heynens (foto: Tino van Dam).

buizensysteem bewaard gebleven. Hierdoor is het een geslaagd herbestemmingsproject, wat voor de gemeente reden was om het te belonen met de monumentenprijs.

De wethouder Cultureel Erfgoed Jos Bolte reikt de prijs jaarlijks uit. Hij is bestemd voor een persoon of instelling die zich sterk heeft gemaakt voor het behoud van cultureel erfgoed in de gemeente Rijswijk. Vorig jaar won de familie Ruysch de prijs met de restauratie van haar woning, landhuis Overvoorde.

Monumentenborden

Naast de monumentenprijs zijn er tijdens Open Monumentendag weer vijf monumentenbordjes uitgereikt. Daarmee wil de gemeente Rijswijk het draagvlak voor monumenten vergroten. De geëmailleerde borden, blauw met witte letters, geven informatie over het betreffende monument. Het waren:

Laan Hofrust 3-5. Dit gemeentelijk monument werd in 1894 ontworpen door de architect H.P. de Swart. Het is een schitterend voorbeeld van een dubbele stadsvilla uit de negentiende eeuw, in neo-renaïssancestijl.

Oranjelaan 39. Dit gemeentelijk monument werd in 1921 gebouwd als woonhuis en in 1929 herbestemd tot verenigingsgebouw van de Sociëteit Amicitia. Het is een mooi voorbeeld van jaren '20-architectuur en past geheel bij de andere gebouwen van de wijk Leeuwendaal.

Schoolstraat 6-8. Dit bijzondere rijksmonument draagt bij aan het historische karakter van de Schoolstraat. Het waren oorspronkelijk drie woningen, met het derde pand op het achtererf. Achter de middelste deur loopt een gang die naar het achtererf leidt. Dit is voor Rijswijk vrij uniek.

Schoolstraat 20. Het grootste deel van dit gemeentelijk monument stamt uit 1885, maar de kern is mogelijk zeventiende-eeuws. Het is een bijzonder monument wegens de historische waarde, de ligging in oude dorpskern en de oude perceelindeling.

Geestbrugkade 27. Oorspronkelijk was dit gemeentelijk monument onderdeel van een groter bouwblok. In de jaren '30 is de helft daarvan verwijderd, waarbij de kap grotendeels werd vernieuwd. Het pand heeft mogelijk deel uitgemaakt van de buitenplaats Treckvliet.

Kasteel aan de Citerstraat?

De archeologen van de gemeente Rijswijk hebben onderzoek verricht op een bouwterrein tussen de Citerstraat en de Mandolinestraat. Boringen, proefsleuven en een gedeeltelijke opgraving brachten interessante vondsten aan het licht uit de 13de tot de 15de eeuw.

De oostelijke helft van het bouwterrein maakte in de Late Middeleeuwen deel uit van een tot nu toe onbekende woonplaats van een adellijke persoon. Dat blijkt uit de minstens vijf meter brede gracht die het erf omringde. Het omgrachte terrein strekt zich uit tot buiten het bouwterrein. Hoe groot het erf was, is niet bekend maar het mat minstens 38 bij 42 meter. Op het erf stonden gebouwen die, geheel of gedeeltelijk, uit het kostbare baksteen waren opgetrokken. De gracht bevatte namelijk resten van baksteen, afkomstig van de sloop van het gebouw. Er zijn geen funderingen gevonden, maar die kunnen zich bevinden op het deel dat buiten de bouwterrein ligt.

Het onderzoek bereikte aan twee kanten de begrenzing van de woonplaats. Aan de kant van de Citerstraat was een doorgang in de gracht. Op het binnenterrein zijn paalgaten en greppels gevonden. Vijf grote kuilen vormden de plattegrond van een hooiberg. Ook vonden de archeologen afval van de bewoners, zoals potscherven en bot van geslachte dieren. De vindplaats is behouden. Alleen de door de bouw bedreigde delen zijn opgegraven, de rest is afgedekt en ligt nu veilig onder de nieuwbouw.

Citerstraat: archeologen aan de slag.

Op het Hollandse platteland woonden behalve de boeren ook mensen van adel. Zij leefden van de opbrengsten van hun landerijen en toonden vanaf de dertiende eeuw hun status onder andere door hun woonplaatsen. Dat kon met relatief eenvoudige middelen, bijvoorbeeld door een klein erf met een bescheiden woning te omgeven met een smalle gracht. Maar ook grote, verstrekte bakstenen woningen, omgeven door een brede gracht, waren mogelijk, zoals het Huis te Werve. Tot deze laatste categorie moet ook de woonplaats aan de Citerstraat hebben behoord, zoals blijkt uit de omvang van het omgrachte terrein en het gebruik van baksteen. Dit wijst erop eigenaar tot de adel behoorde.

Tot voor kort namen de onderzoekers aan dat dergelijke woningen in Rijswijk alleen op de zandrug stonden, aan weerszijden van de Van Vredenburgweg. De vondsten van omgrachte woonplaatsen aan de Klaroenstraat in 2007 en nu aan de Citerstraat veranderen dit beeld.

Een opgraving trekt altijd veel belangstelling. Bezoek aan het werk op de Citerstraat.

Verborgen erfgoed

Erfgoed komen we overal tegen in de vorm van huizen, kerken, bruggen of andere monumenten – voor iedereen zichtbaar. Daarnaast is er ondergronds erfgoed. Dit proberen we ‘in situ’, dus op de plek waar het ligt, te bewaren, omdat de conditie onder de grond vaak de beste bescherming biedt. Pas wanneer er bodemverstorende activiteiten gaan plaatsvinden, verrichten we archeologisch onderzoek en conserveren we de resten.

Maar er is ook ‘verborgen’ erfgoed, dat zich wel boven de grond bevindt maar op de een of andere manier aan het oog is onttrokken. Een aardig voorbeeld daarvan is de kilometerpaal langs de Vliet, waar klimop overheen was gegroeid, zoals op de foto links te zien is.

In 1893 gaf het provinciebestuur opdracht om langs de Vliet kilometerpalen aan te brengen. In Rijswijk stonden (en staan) er drie: nr. 17 tegenover Huis te Hoornkade 37-38, nr. 18 bij de inham van de Vliet vlakbij het viaduct van de A4 en nr. 19 aan het Jaagpad bij de ingang van TNO,

Kilometerpaal 19 aan het Jaagpad bleek geheel te zijn overwoekerd met klimop.

Kilometerpaal 17 aan de Vliet tegenover Huis te Hoornkade 37 en 38.

Een basaltstenen hectometerpaal.

In 2011 zijn langs de Vliet nieuwe, kleine hectometerborden geplaatst.

overwoekerd door klimop. Op topografische kaarten uit de negentiende eeuw staan deze nummers vermeld, voorafgegaan door de afkorting MP (mijlpaal). Het nut hiervan was dat de provincie bij onderhoudswerkzaamheden precies kon aangeven waar herstel moest plaatsvinden. Om dit systeem nog nauwkeuriger te maken werden tussen de mijlpalen om de honderd meter basaltstenen hectometerblokken aangebracht.

Een tijdlang dachten we dat MP 19 – zoals zoveel andere – was opgeruimd, totdat iemand op het idee kwam om eens onder de klimop te kijken. Nu vertelt de mijlpaal, samen met bijvoorbeeld de rolpaal, het jaagpad en de brug met lage leuning, het verhaal van de Vliet. Daarom is het van belang dat zulke objecten in onze leefomgeving herkenbaar blijven.

Meer informatie over oude kilometerpalen vindt u in: F. Werner, *‘Oude kilometerpalen langs de Vliet. Een speurtocht in de geschiedenis.’* In: Nieuwsbrief van de Vereniging tot behoud van Oud Groen en Leefbaar Voorschoten, juni 2009, 9-17.

Archeologiehuis naar Rijswijks model

Op 23 augustus 2011 opende prinses Máxima in Alphen aan den Rijn het Archeologiehuis Zuid-Holland. Hier wacht de bezoeker een boeiend overzicht van de opgravingen in Zuid-Holland, met meer dan zeshonderd vondsten uit de prehistorie, de Romeinse tijd, de Middeleeuwen en de zeventiende eeuw. Films, voeltafels, touchscreens en opdrachten brengen de geschiedenis – ook voor kinderen – dichtbij.

Het Archeologiehuis is ondergebracht in een toepasselijk gebouw: de reconstructie van een woning uit de Romeinse tijd die in 1967 in Rijswijk, aan de Tubasingel, is opgegraven en bekendstaat als ‘de villa van Rijswijk’. Waarschijnlijk werd hij bewoond door rijke Cananefaten, die een grote veestapel hielden en hun landbouwproducten verhandelden op de

markt van Forum Hadriani, de voorloper van Voorburg. Het was een luxueuze boerderij, met muurschilderingen, centrale verwarming, een siergevel en dakpannen in Romeinse stijl.

De reconstructie is op schaal maar wel groter dan het oorspronkelijke gebouw, omdat anders de collectie er niet in zou passen. Er zijn drie instanties gevestigd: het Provinciaal Archeologisch Centrum, de Archeologische Werkgemeenschap Nederland en het Romeins Museum Alphen aan den Rijn.

Archeologiehuis Zuid-Holland
Archeonlaan 1a
2408 ZB Alphen aan den Rijn
www.archeologiehuiszuidholland.nl

De gereconstrueerde villa in het themapark Archeon, ca. 1998 (foto: J.M. Koot).

Nieuwe vondsten in Rijswijk-Zuid

In Rijswijk-Zuid, tussen Delft en de A4, is in 2010 een groot woningbouwproject op gang gekomen. Omdat hier veel bodemvondsten te verwachten zijn, afkomstig uit de prehistorie tot en met de Nieuwe tijd, zijn de gemeente-archeologen een verkennend veldonderzoek begonnen, met daarnaast enkele kleine opgravingen. In 2010 hadden ze al 35 proefsleuven aangelegd en in 2011 zijn daar nog eens 34 proefsleuven en 12 opgravingsputten bijgekomen. Het doel van het onderzoek was, erachter te komen waar de archeologische vindplaatsen liggen en hoe we de vindplaatsen die het behouden waard zijn, kunnen inpassen in het nieuwbouwplan.

Het onderzoek bracht allerlei nieuwe gegevens aan het licht. De proefsleuven bevatten vooral sporen van de verkaveling en van landwegen uit de Romeinse tijd. In 1967-1969 is bij Rijswijk-De Bult een nederzetting opgegraven waarin zich ook een villa bevond. Behalve voor deze spectaculaire vondst hadden de archeologen toen ook aandacht voor het landschap buiten de nederzetting. Aan de zuidkant van het terrein (waar nu het Wilhelminapark ligt) legden ze een Romeins verkavelingssysteem bloot, met percelen landbouwgrond.

Nu zijn we ruim 45 jaar verder. Onderzoek zowel in Rijswijk als in de regio heeft duidelijk gemaakt dat er ook op andere

Rijswijk-Zuid. Een middeleeuwse kuil is deels uitgegraven en wordt gefotografeerd.

plaatsen een verkavelingssysteem is geweest. Door het onderzoek in Rijswijk-Zuid kunnen we de resultaten van De Bult koppelen aan die van Midden-Delfland. Wat tot voor kort losse stukken informatie waren,

Rijswijk-Zuid. De gracht in doorsnee.

vormt nu een aaneensluitend geheel, zodat de hoofdlijnen van het Romeinse verkavelingspatroon nu bekend zijn.

Twee werkputten waren bedoeld om de bedreigde resten van de Nuwehof te registreren. Het onderzochte perceel grenst aan het terrein van de buitenplaats Sion, bij de Kitswoning – nu een woning en een bedrijf, maar enkele decennia geleden nog een boerderij. De geschiedenis ervan gaat ver terug, zeker tot in de zestiende eeuw. Het recente onderzoek heeft duidelijk gemaakt dat het terrein dat bij de Kitswoning hoorde – en dat groter is dan waar de Kitswoning nu staat – al bewoond is vanaf de twaalfde eeuw.

Waarschijnlijk stond hier ook de Nuwehof. In de Late Middeleeuwen was nogal wat grond in de Hoekpolder (Rijswijk) en de Harnaschpolder (nu gemeente Midden-Delfland) in het bezit van de abdij van Egmond, die er in de veertiende eeuw een uithof exploiteerde. Dit was de Nuwehof, een flink boerenbedrijf waar kloosterlingen, vast personeel en seizoenarbeiders varkens hielden en graan verbouwden. Een opmerkelijke vondst bij de Kitswoning is een gracht. Die had in de Middeleeuwen een praktische functie voor de waterhuishouding en als bescherming tegen rondzwerfend gespuis, maar was tevens een statussymbool. Het zou heel goed kunnen dat hij bij de Nuwehof hoorde. We hebben de oostelijke hoek van het omgrachte terrein blootgelegd, maar het is onbekend hoe de gracht verder loopt. Hij was in de veertiende eeuw in gebruik, maar van wanneer tot wanneer weten we (nog) niet.

Colofon

Uitgave	Gemeente Rijswijk, Bureau Monumentenzorg en Archeologie
Teksten en redactie	B. van der Have, H. van Klaveren, J.M. Koot en E. Rinia
Eindredactie	Het Laatste Woord, Arnhem en Bennekom
Illustraties	Gemeente Rijswijk, tenzij anders vermeld
Lay-out	Koring Grafische Vormgeving
Druk	Oranje Van Loon drukkers
Oplage	5000
Datum	december 2011

© Gemeente Rijswijk

Wilt u meer weten over monumentenzorg, het archeologisch onderzoek in Rijswijk of over vondstmeldingen, dan kunt u contact opnemen met:

Archeologie

Tel. (070) 326 1973

Fax (070) 326 1410

E-mail Archeologie@rijswijk.nl

Monumentenzorg

Tel. (070) 326 1153 (maandag, dinsdag)

Fax (070) 326 1410

E-mail monumentenzorg@rijswijk.nl

Correspondentieadres

Gemeente Rijswijk
Afdeling Stad en Samenleving, Sectie REO
Bureau Monumentenzorg en Archeologie
Postbus 5305
2280 HH Rijswijk

Bezoekadres

Stadhuis Rijswijk
Bogaardplein 15
2284 DP Rijswijk